Sien
voor mensen met een verstandelijke beperking

Trimbos instituut

Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

KVBO: Kinderen van Verstandelijk Beperkte Ouders

Informatie en adviezen voor (zorg)professionals

Deze folder geeft (zorg)professionals informatie over de opvoedsituatie van kinderen van ouders met een verstandelijke beperking (KVBO) en adviezen hoe ze deze kinderen kunnen ondersteunen.

Hoe is het om op te groeien als kind van een ouder met een verstandelijke beperking?

Bij KVBO-gezinnen komt het opvoeden soms onder druk te staan door de verstandelijke beperking van de ouder(s). Kinderen van ouders met een verstandelijke beperking (KVBO) lopen daardoor een groter risico op een onveilige thuissituatie. De kinderen kunnen hierdoor tot ver in hun volwassen leeftijd (mentale) problemen ervaren. Met behulp van de veertien condities van 'goed genoeg' opvoederschap[1] kan de zorgprofessional samen met de ouders en kinderen bepalen of er ruimte is voor een optimale ontwikkeling van kinderen en zo nodig hulp inschakelen.

Hieronder worden de 14 condities beschreven. Daarbij zijn adequate verzorging, fysieke directe omgeving, continuïteit in opvoeding en verzorging en stabiliteit in levensomstandigheden de basisvoorwaarden voor de ontwikkeling van het kind. Per item worden voorbeelden genoemd van situaties die zich kunnen voordoen.

Deze folder is in algemene zin uitgewerkt. Er zijn grote verschillen tussen verstandelijk beperkte ouders, waardoor niet aan elke situatie recht wordt gedaan. Dit betekent ook dat niet alle veertien condities van toepassing zijn op iedere ouder.

1 Zie: Kwalificaties van opvoederschap

De veertien condities van ‘goed genoeg’ opvoederschap

1 **Adequate verzorging –** ouders zorgen voor het fysieke welbevinden en de zorg voor de gezondheid van het kind.

Bij ouders met een verstandelijke beperking komt het voor dat vaardigheden voor opvoeden, zoals zelfstandig een huishouden kunnen voeren, minder goed ontwikkeld zijn.

“Tandverzorging werd al heel vroeg aan mijzelf overgelaten, wat uiteindelijk resulteerde in veel gaatjes, getrokken kiezen en wortelkanaalbehandelingen.”

“Als ik in het weekend bij mijn moeder was geweest, kwam ik vaak met voedselvergiftiging thuis (pleeggezin). Mijn moeder dacht dat alles binnen een half uur op tafel kon staan ook bijvoorbeeld erwtensoep.”

2 **Veilige fysieke directe omgeving –** de omgeving van het kind is fysiek veilig.

Verstandelijk beperkte ouders hebben soms last van stemmingswisselingen, vaak in combinatie met psychische problematiek. Hun reacties kunnen erg zwart-wit zijn. Dat is onveilig voor het kind: het weet niet waar het aan toe is.

“Het was niet zozeer dat ik bij mijn moeder erg onveilig was, het voelde vooral heel onveilig.”

“Ik tastte altijd eerst haar gemoedstoestand af, voordat ik de keuze maakte, mag ik mijzelf vandaag zichtbaar maken of zal ik maar zo onzichtbaar mogelijk blijven.”

3 **Affectief klimaat –** ouders bieden emotionele bescherming, steun en begrip.

Door de cognitieve beperkingen en sociaal-emotionele problemen kunnen verstandelijk beperkte ouders zich vaak moeilijker inleven in anderen, inclusief in hun kinderen.

“Er is geen emotionele binding wederzijds tussen mij en mijn moeder, ik ben nog nooit geknuffeld. Alle affectie die getoond wordt, is op advies van, of gekopieerd door, anderen.”

4 **Ondersteunende flexibele opvoedingsstructuur –** ouders zorgen voor regelmaat, stimulering, grenzen en regels.

Vanwege hun verstandelijke beperking is het voor ouders moeilijk zich te richten op de belangen van het kind. Hierdoor ervaren kinderen weinig positieve aandacht. Ook is het voor deze ouders ingewikkeld om een evenwicht te vinden tussen het stellen van grenzen en ruimte bieden.

“Er was geen bedtijd, ik stuurde mijn ouders naar bed rond één uur ‘s nachts.”

“Mijn moeder gaf de hele dag door alleen maar commando’s. Nooit kwam er uitleg waarom ik stil moest zijn of waarom ik nu niks mocht vragen.”

5 **Adequaat voorbeeldgedrag door ouders –** ouders vertonen maatschappelijke aanvaardbaar gedrag, normen en waarden.

Verstandelijk beperkte ouders hebben relatief vaak een beperkt inzicht in hun eigen mogelijkheden en beperkingen. Ook is hun zelfbeeld soms weinig realistisch. Daardoor kunnen zij zichzelf onder- of overschatten.

“Mijn moeder kijkt vooral af van anderen of kopieert gedrag van anderen. Ze wil dat ik dit gedrag laat zien, omdat het hoort. Het gedrag komt niet vanuit haarzelf, er is geen intrinsieke motivatie.”

6 **Interesse –** ouders tonen interesse in het kind en zijn/haar leefwereld.

Bij verstandelijk beperkte ouders ontbreekt het soms aan invoelend vermogen. Bovendien hebben zij niet altijd een realistische kijk op het opvoeden van kinderen - denk aan het willen winnen bij spelletjes - en denken dat de baby of kleuter huilt om hen te plagen.

“Oprechte interesse heb ik het meest gemist. Mijn ouders weten niet wie ik echt ben. Hierdoor kreeg ik ook geen hulp bij mijn opleidingskeuze.”

“Als ik lijfelijk niet aanwezig ben, ben ik ook niet in de gedachten van mijn moeder, een harde conclusie maar wel waarheid.”

7 **Continuïteit in opvoeding en verzorging, toekomstperspectief –** het kind heeft vertrouwen in de aanwezigheid van de ouders.

Verstandelijk beperkte ouders kunnen soms de gevolgen van hun besluiten niet overzien. Bij het oplossen van problemen laten zij zich veelal leiden door wat op het eerste gezicht aantrekkelijk is. Oorzaken van problemen leggen zij vaak buiten zichzelf.

"Mijn moeder zag mij als een soort bezit, het draaide vooral om haar en niet om mijn ontwikkeling."

8 **Veilige fysieke wijdere omgeving –** het kind groeit op in een veilige buurt.

Verstandelijk beperkte ouders verkeren relatief vaak in een zwakke sociaaleconomische positie, bijvoorbeeld doordat ze in een achterstandsbuurt wonen en/of armoede kennen.

"Ik woonde in een onveilige buurt, met bedreigingen en aanranding. Mijn ouders beschermden mij niet, ze dachten waarschijnlijk: zij redt zich wel!"

De veertien condities van ‘goed genoeg’ opvoederschap

9 **Respect –** de omgeving neemt de behoeften, wensen en verlangens van het kind serieus.

Veel verstandelijk beperkte ouders houden sterk vast aan rigide denkpatronen en structuren. Onderhandeling met en ruimte voor de behoeften van hun kind, is er vaak niet.

“Er was geen respect voor mijn eigenheid. Mijn ‘eigen- ik’ kon niet tot zijn recht komen.”

“Mijn moeder vond dat ik bij haar moest blijven, want ik was immers van mijn moeder.”

10 **Sociaal netwerk –** ouders en kind kunnen terugvallen op een sociaal netwerk.

Het komt veel voor dat ouders met een verstandelijke beperking een zeer beperkt en instabiel netwerk hebben. De ondersteuning wordt soms door de grootouders gegeven.

“Mijn vader probeerde mensen buiten te houden, zodat buitenstaanders de verstandelijke beperking van mijn moeder niet zagen. Hij wilde haar beschermen, om ervoor te zorgen dat zij geen slecht zelfbeeld kreeg.”

“Zelf werd ik op de basisschool buitengesloten door klasgenootjes, want ik kwam uit het rare gezin.”

11 **Educatie –** het kind krijgt scholing en ruimte voor de persoonlijke ontwikkeling.

Verstandelijk beperkte ouders hebben een lager IQ en daardoor een minder goed taalgevoel. Zij kunnen zich hierdoor niet altijd goed uiten en begrijpen anderen soms verkeerd. Zij kunnen hun kinderen minder goed helpen bij hun schoolwerk.

“Mijn moeder verstopte soms mijn studieboeken, omdat ze jaloers was dat ik kon leren.”

“Als kind en tiener werd ik vooral geconfronteerd met het vooroordeel dat mensen ook over mij hadden. Ik werd altijd in het groepje met de slechte lezers en rekenaars gezet.”

12 **Omgang met leeftijdsgenoten –** het kind krijgt de ruimte om contact te hebben met leeftijdsgenoten.

Kinderen van verstandelijk beperkte ouders hebben in hun omgeving vaak last van stigmatisering.

“Ik schaamde mij tijdens de basisschooltijd. Mijn klasgenootjes sloten mij buiten. Soms mochten ze ook niet bij mij spelen van hun ouders.”

13 Adequaat voorbeeldgedrag in de samenleving – het kind heeft contact met anderen die een voorbeeld zijn voor huidig en toekomstig gedrag.

Zoals eerder benoemd hebben ouders met een verstandelijke beperking vaak een zeer beperkt netwerk. De verwachtingen van wederkerigheid in sociale contacten zijn niet altijd haalbaar voor de ouders.

"Mijn moeder was vreselijk jaloers als ik iets nieuws had aangeleerd, bijvoorbeeld fietsen. Daarom ging ze mijn pleegouders "zwart maken". Dit was een hele moeilijke periode voor mij, omdat toen mijn loyaliteitsconflict nog groter en complexer werd."

14 Stabiliteit in levensomstandigheden, toekomstperspectief – de veranderingen in het leven van het kind komen aangekondigd en er wordt rekening gehouden met het kind.

Mensen met een verstandelijke beperking hebben veelal een geringere draagkracht, zowel in psychosociaal, lichamelijk als financieel-economisch opzicht. De aanwezigheid van een kind kan dan overbelasting tot gevolg hebben.

"Mijn ouders konden moeilijk met geld omgaan, ze konden veel giften geven, maar niet de elektriciteitsrekening betalen. Dan had ik daardoor weer een huilende moeder."

"Er woonden veel verschillende mensen bij ons in huis waar alle aandacht heen ging en waardoor het gezin nog meer ontwricht werd."

Wat zijn de langetermijneffecten?

De langetermijneffecten voor kinderen die opgroeien in een dergelijke situatie zijn veelal nog onbekend. Er is nog weinig onderzoek gedaan naar deze langetermijneffecten, maar ervaringsverhalen laten duidelijk zien dat het opgroeien met een ouder met een verstandelijke beperking op lange termijn fysieke, mentale en sociale gevolgen heeft voor het kind. Volwassen KVBO benoemen onder andere het gevoel van wantrouwen, eenzaamheid, geestelijke vermoeidheid, onzekerheid, onzichtbaarheid en ongemak in een groep met mensen. Ze voelen zich soms ook op volwassen leeftijd nog het “verwaarloosde, onderontwikkelde kind”. Ook ervaren veel kinderen hun hele leven lang hechtingsproblematiek en ambivalente gevoelens over de loyaliteit richting de ouder.

Wat kun je als (zorg) professional in jouw werk doen om deze kinderen te ondersteunen?

Tien tips van de KVBO doelgroep:

1. Bouw een band op met het kind zodat het kind zich veilig gaat voelen om zich bij je te uiten: veel van deze kinderen kijken met wantrouwen en angst naar professionals.

2. Ouders willen vaak niet weten dat ze een beperking hebben en zijn bang dat hun kinderen uit huis gehaald worden. Heb geduld en investeer in het wederzijds vertrouwen.

3. Stel open vragen en blijf doorvragen bij kind en ouder(s), vooral als de verstandelijke beperking van de ouder niet goed zichtbaar is.

4. Hou in het achterhoofd dat deze kinderen uit schaamte of loyaliteit in de eerste instantie niet open willen/kunnen zijn.

5. Let niet alleen op signalen van het kind, maar ook op bijvoorbeeld signalen in de interactie tussen ouder en kind, kinderen onderling of de ouder en de professional.

6. Bespreek de verstandelijke beperking van de ouder(s) met het kind. Hierdoor kunnen ze begrijpen wat er thuis speelt en dat het niet hun schuld is.

7. Onderschat de kinderen niet: ze hebben niet de verstandelijke beperking van de ouder.

8. Breng het sociale netwerk van het gezin in kaart. Kijk en bespreek of het kind eventueel hulp kan krijgen binnen dit netwerk. Realiseer ook hoe kwetsbaar en uitgeput dit netwerk vaak is. Het contact met ouders met een verstandelijke beperking vraagt veel van hen.

9. Zorg ervoor dat, als de hulpvraag van de ouder wordt afgesloten, het kind weet waar het nog terecht kan met vragen of voor een luisterend oor. Dit kan iemand zijn uit het netwerk of een professional.

10. Informeer het kind over lotgenotencontact en laat informatie/visitekaart achter voor het kind. Kinderen kunnen bijvoorbeeld gratis (anonieme) hulp vinden bij Jongeren Hulp Online.

Neem als (zorg) professional deze kennis mee binnen jouw werk om KVBO eerder te herkennen en ga aan de slag met de tips van de KVBO doelgroep om ze beter te kunnen ondersteunen.

Literatuur

Kalthoff, H. (2015). Verstandelijk beperkte ouders. Wat betekent het voor een kind om verstandelijk beperkte ouders te hebben. Utrecht: NJI.
Verstandelijk beperkte ouders | Publicaties | NJi

Van der Steege, M., de Veld, D., Zoon, M. (2020) Richtlijn Gezinnen met meervoudige en complexe problemen voor jeugdhulp en jeugdbescherming. Utrecht: NVO, BPSW en NIP.
Richtlijn multiprobleemgezinnen - Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming

We denken graag met u mee

Belangenvereniging Sien – werkgroep KVBO, www.sien.nl

Trimbos-instituut, www.trimbos.nl, KVBO-info@trimbos.nl

Colofon

Trimbos-instituut
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T: 030 – 297 11 00

Belangenvereniging Sien
Randhoeve 221
3995 GA Houten
030 2363738

Auteurs
Vera Ramaker (Trimbos)
Jolanda den Hartog (Sien)
Werkgroep KVBO (Sien)

Vormgeving
Canon Nederland N.V.

Foto's
Pexels
Gettyimages

Bestelinformatie
Deze factsheet is gratis te downloaden via www.trimbos.nl en www.sien.nl.

Artikelnummer: *AF1906*

Copyrights Trimbos-instituut
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt, in enige vorm op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van het Trimbos-instituut.